

EVANGELIKUS ÓRÁLLÓ

EGYHÁZI ÉS TÁRSADALMI HETILAP.

Megjelenik hetenként egy íven; a Hivatalos Közlemények, mint az Ev. Órálló melléklete, minden hónapban.

Kéziratokat, előfizetési díjakat, hirdetések szövegét és díját a szerkesztő-kiadó címére kell küldeni.

FELELŐS SZERKESZTŐ-KIADÓ:

GEDULY HENRIK evang. lelkész,

NYIREGYHÁZA.

A lap ára egész évre 10 kor., félévre 5 kor. negyedévre 2.50 kor.

Egyes szám ára 40 fillér.

A Hivatalos Közleményeket az anyaegyházak és felsőbbrendű iskolák ingyen kapják.

Hirdetés ára oldalanként 32 kor.

TARTALOM-JEGYZÉK: Vezércikk. Honossági, illetőségi kérdés. H. I. — Egyetemes nyugdíjintézet. Az egyetemes nyugdíjintézet újjászervezéséhez. Horváth László. — Tárca. Egy egyház háromszáz éves fennállásának története. (Folyt.) — Belélet. — Irodalom. — Pályázatok. — Hirdetés.

Honossági, illetőségi kérdés.

Ha valakinek nem volt vagy nincs ügyesbajos dolga és akar magának, ha csak passzióból is, ilyet szerezni, úgy vesse csak fel maga előtt azt a kérdést, hogy milyen honos vagy hova való illetőségű és a fenálló magyar törvény szerint oly bábeli zürzavarba kerül, hogy egyáltalában lemond arról, hogy e kérdésről tiszta, világos és határozott képpel bírjon. Végre is, ha nincs közvetlenebb oka arra, mely őt e kérdés tisztázására és megoldására kényszerítené, bele nyugszik abban az általános tudatban: itt e földön élek s majdan meghalok, tehát magyarországi honos s X községben születtem, ott lakom és meghalni fogok, tehát X községi illetőségű vagyok,

Ámde állítsa az embert az élet mindennapi szüksége oly kényszerült helyzetbe, melyet minden halandó életében legalább egyszer alig kerülhet ki, hogy e kérdést: mily honos vagy hova való illetőségű, okvetlen tisztáznia és rendeznie kell, úgy a fenálló magyar törvény szerint oly útvesztő labirintusba kerül, hogy káptalan fejü legyen, aki abból kivezesse s ha szerencsésen kivezette, elégtelenségét sőt bosszúságát is ki ne fejezze a felett, hogy a leg egyszerűbb s legtermészetesebb dolgot is a törvényhozók fiskális fufangja a közönséges halandók zaklatására, mennyire összebogozza, elhomályosítja és zavarossá teszi. Mert hiszen igaz, hogy minden modern cultur-állam feladata, sőt kötelessége, hogy polgárainak összes jogviszonyait megállapítsa, de viszont az is igaz, hogy e jogviszonyok megállapításának tisztának, világosnak, határozottnak s legalább is könnyen kezelhetőnek s minden polgár által érthetőnek kell lennie. Már pedig közismert tapasztalati tény, hogy hazánk köztörvényei e tekintetben a leggyengébbek, innét a sok hivatott és hivatatlan prókátor, a

jogászi elemnek túltermékeltsége, a tömérdek sok per, hosszadalmas közigazgatási eljárások, mit a bonyolult, sokszor egymásnak ellentmondó törvények és rendeletek idéznek elő.

Hogy mily bonyolult, nehézkes és hosszadalmas a jelenlegi törvény alapján a honossági illetőség az illetőségi kérdés megállapítása, annak illusztrálásául álljon itt a következő három eset. Egy szolgai állású hívem 35 év óta lakik községünkben, több gyermeke van, mint szolga adót nem fizet. Egyik fia itteni leánnyal házasságra lépni szándékozik. Kiveszi születési bizonyítványát, melyben benne van, hogy atyja galíciai származású; megy az anyakönyvvezetőhöz s mert az atyja galíciai származású, a fia is külföldi honos, más elbírálás alá tartozik: ki ismeri a házassági törvényt, tudja, mily akadályok merülnek fel ez esetben. Azt mondja erre a dolgot könnyen vevő, fiskális módra gondolkozó ember: semmi nehézség; kérje az atyja vagy esetleg a fia is a községbe való felvételét, felveszik s rendbe lesz a dolog. Igen ám, de valamely községbe való felvételt meg kell előzni az előbbi illetőségből való elbocsátásnak. Tessék már most ez esetben a 35 év óta itt lakó, itt született gyermekeinek elbocsátását kérni Galiciából s meglátja, megtudja, hogy mi az, mennyi bosszúságba, mennyi utánjárásba s mennyi költségbe kerül az!

Egy 22 éves cselédleány házasságot akar kötni egy itteni legénnyel. A leány törvénytelen, anyja X megyebeli, Y községben 20 évvel ezelőtt halt meg, a leány is ott született. Miután a leány csak 22 éves, szülői, illetőleg gyámi beleegyezés kell a házasságkötéshez. Fordulunk e célból azon községhez, hol a leány született s hol az anya meghalt, nevezzen ki gyámot a leány részére. Hja, de az anya csak ott szolgált, mikor a leánya született, ő maga más megye községében született. Forduljunk oda, de 50 év-

vel ezelőtt nemesak ezen anya községében, de széles Magyarországon mely községben tartották számon a községbeli illetőségüket? Az anya községe nem ismerte el a leányt községbeli illetőségűnek, ahol pedig mint szolgáló 20 évvel ezelőtt meghalt, ugyan ki vette volna fel a halálesetet s állapította volna meg akkor a leány illetőségét s gyámi hatóságát? Hiábavaló költség, keresés itt-ott, a törvény útján két esztendő alatt célt nem értünk, betöltött a leány 24 évet, gyámi beleegyezésre nem volt többé szükség, úgy kötött házasságot a leány s az illető községek talán még ma is átiratokat váltanak egymás között, hogy az illető leány hova való illetőségű, mely gyámi hatóság rendelje ki számára a gyámot, hogy a házasságkötéshez a szükséges gyámi engedélyt megadja. Valóban satyrája e nem magában álló eset az egész törvénynek, mely a községeknek annyi kibúvót enged, hogy magukat az esetleges illetőségi terhektől kivonják, mi szerint a községek mintegy versenynek egymással e tekintetben, hogy szabadúljanak egyik-másik esetben az illetőség el nem fogadásától.

Szeptember elején egy dunánineni kerületi felekezeti tanítónő azon kéréssel fordul hozzám, hogy miután az új iskolai törvény szerint esküt kell letennie, a tanfelügyelő 8 nap alatt beszereztetnie kéri a honossági, illetőségi bizonyítványt, miután utóbbi években községében lakott s atyja itt halt meg, szerezzem meg azt részére. Megyek a község előljáróságához, bemutatam a tanítónő keresztlevelét, elutasítanak, nem adják ki, mert a keresztlevel tanúsága szerint más vármegye X községében született. Fordulok az illető község jegyzőjéhez s négy hét múlva kapok egy a község előljárósága által felvett jegyzőkönyvet, melyben áll, hogy lakott ugyan a községben 31—32 évvel ezelőtt olyan nevű egyén, kinek Mária nevű leánya itt született, azonban e helyütt csak 1—2 évig lakott, adót nem fizetett, közterheket nem viselt, miért is e községben illetőséget nem szerzett, minek folytán leányának illetősége a község részéről nem ismertetik el, hanem az az 1886. évi XXII. t.-c. 6. §-a értelmében atya illetőségi helyén nyomozandó. Szegény tanítónő! a tanfelügyelő 8 napot engedett neki arra, mostanáig már éppen 8 hét mullott el azóta s nem rajta múlik, hogy illetőségi bizonyítványát bemutatni nem tudja.

E három eseten kívül száz hasonló esetet tudnék még elősorolni, mely papi működésem alatt előfordult, melyről tudomást szereztem, látva azt a sok huza-vonát, kellemetlenséget, költséget, mely nálunk az ilyen kérdéseknél előfordul, de legyen elég e három eset is ilusztrálásául annak, hogy bolond törvény, bolond, ostoba állapot ez,

mely föltétlen változást és célszerűbb rendezést követel.

Mennyivel okosabb és célszerűbb ennél az angol vagy az amerikai törvény, mely négy évi állandó ott lakás és közrend szempontjából kifogás alá nem eső magaviselet mellett mindenkinek könnyen és egyszerűen megadja a honossági és illetőségi jogot.

H. I.

EGYETEMES NYUGDÍJINTÉZET.

Az egyetemes nyugdíj-intézet újjászervezéséhez.

Folyó hó 16-án kaptam meg a brassói egyházmegye főesperesétől, a Gyürky Pál egyetemes nyugdíj-intézeti ügyvivő által az egyetemes nyugdíj-intézet újjászervezésére készített „Javaslatot”, azon felhívással, hogy e „Javaslat”-ról a közelebb tartandó papi-értekezlet elé véleményyt terjesszek.

Miután a tervbevett papi-értekezlet meghívója még nem érkezett meg; miután az ügyet sürgősnek ítélem, feladatomban lapunk útján óhajtom megoldani. Mielőtt azonban ezt megtenném, fel kell említenem, hogy a brassói egyházmegye 1906. évi közgyűléséhez — a papi-értekezlet megbízásából — a nyugdíj-intézet revízióját illetőleg egy, a nyugdíj-intézet 1905. évi jelentéséből merített, számokkal megokolt javaslatot terjesztettem be, melyet az egyházmegyei közgyűlés a revízó alapjául elfogadott s a tiszai kerület útján az egyetemes közgyűléshez felterjesztendőnek ítélte.

E javaslatomnak, illetve az egyházmegyei közgyűlés javaslatának főbb elvei a következők voltak.

1. A mostani befizetések megtartása mellett emeltessék fel a nyugdíj 1600 koronára azzal a megszorítással, hogy 10 évi szolgálat után 800 koronát, minden további szolgálati év után az 1600 koronának 2—2 százalékát kapja nyugdíjjul az arra szorult nyugdíj-intézeti tag. Így 35 évi szolgálat után 1600 koronára emelkedik a nyugdíj összege s e 35 évi szolgálat elégséges jogcím legyen a nyugdíjba mehetésre.

2. Töröltessék el az özvegyi ellátás s férjének nyugdíjját élvezze hátrahagyott özvegye teljes egészében.

Megokolás. Férje halála után, aki életében egy vagy más úton talán még kereshetett valamit, sokkal inkább rászorul az özvegy a teljes nyugdíjra, miut szorultak volt arra férje életében közösen.

3. Ebből kifolyólag szűnjék meg a neveltetési költség is. Minden nyugdíjra jogosultnak családja tekintessék egy egységnek és a nyugdíj — tekintet nélkül az árvák számára — minden egységnek egyenlő összegben utaltassék ki.

Megokolás. Egyenlő teherviselés, egyenlő jogot követel már csak azért is, mert egy egyházi intézetnél, minő ez a nyugdíj-intézet, az igazság mellett a szeretet elvének is érvényesülnie kell és semmiképen nem engedhető meg, hogy egy családnak 5-dik és stb. árvája még a morzsalékoktól is megfosztva, koldus kenyérre utaltassék.

4. Az árvák 22 éves koruk betöltéséig húzhasák a nyugdíjat, kivéve, ha fiuk és leányok előbb

önálló keresethez jutnak, illetve a leányok, ha férjhez mennek.

Megokolás. A legtöbb árva fiú csak 22 éves korában végezheti be tanulmányait. Megbocsáthatatlan szükkeblőség volna tőlünk, ha tanulmányát azért kellene megszakítania, mert a nyugdíjat 18 éves korában elveszti, amikor még semmiféle pályára sem képezhetette ki magát.

Miután a javaslatban foglalt elvek ellenkezőjét a mai napig senki semmiféle érveléssel meg nem győzött; ma is ezt a javaslatot valom egyedül igazságosnak és a szeretettel is megegyezőnek. Teljesen megvagyok győződve, hogy ha a nyugdíj-intézet ez alapon szervezhető újra, minden jogos kívánságot kielégítene.

*

Ezek előrebocsátása után feladatomra térek s az előttem fekvő javaslatra teszem meg észrevételeimet.

Hibázatom a javaslatban mindenekelőtt, hogy az eddig egységes nyugdíj-intézetet kétrészre akarja osztani, egy „egyetemes lelkészi“ és egy „különálló“ nyugdíj-intézetre.

Maradjon csak az egységes egyetemes nyugdíj-intézet továbbra is, mivel úgy a theologiai és vallásstudományok, mint a püspöki irodavezetők mind lelkészi képesítéssel bíró férfiak, tehát igen szépen megférhetnek velünk lelkészekkel egy kalap alatt is. Sőt nemcsak hogy a nyugdíj-intézet ketté választását ellenzem, hanem az egyetemes közgyűlés igazságszeretetére apellálok és kérem, hogy a theologiai akadémiák tanárainak biztosított eddigi négyszeres nyugdíjat, a most felemelni szándékolt nyugdíj kétszeresére szállítsa le, de egyszersmind adja meg a nyugdíj-intézet minden egyes tagjának azt a jogot, hogy mindennemű fizetendő megkésztetése mellett kétszeres nyugdíjat biztosíthasson magának.

Számításom alapján veszélyt, a nyugdíj-intézet veszélyét látom abban, ha a nyugdíj 800 koronáról egyszerre 2400 koronára emeltetik. Én a nyugdíjnak 1600 koronára leendő emelését javaslom, már csak azért is, mert annyi a lelkészi fizetés minimuma jelenleg. Így senki kebelében sem szül keserőséget.

Ha azonban felsőbb matematikai számítás alapján az intézet a javasolt 2400 koronát rázkódítás nélkül megbírja, akkor is azt mondom, egyformán hordozván a terheket, egyforma legyen nyugdíjunk is. Én részemről nem irigylem, sőt szívemből örvendek neki, ha egyik-másik lelkésztársam, kinek fizetése az enyémmel jóval kevesebb, nyugdíjaztatása esetén az enyémmel egyező nagyságú nyugdíjat élvez.

A belépési-díj felemelését, miután a nyugdíj ez esetben reményen felül emeltetnék, jogosnak tartom.

A nyugdíj-képesség felsorolása közé a 35 évi szolgálatot — beleértve a kápláni éveket is — felveendőnek mondom és pedig úgy, hogy ez minden egyébtől eltekintve, magában elégséges jogcím legyen a nyugdíjaztatásra.

Az özvegyi ellátást, mint most van, a nyugdíj felében kívánnám megállapítani.

A nevelési díjat — tekintet nélkül az árvák számára — apátlan árvánál 200, teljesen árvánál 250 koronára emelném s az előbb felsorolt kivételek mellett 22 éves koruk betöltéséig kiszolgáltatóm nekik.

Így módosítva a javaslat úgy hiszem nagyobb megnyugvást támasztana, mint eredeti alakjában, mert sokkal közelebb járna az igazsághoz és nem tévesztene szem elől a szeretetet sem.

Bárcaújfalu, 1907. évi október 19.

Horváth László,
ev. lelkész.

T Á R C A.

Egy egyház háromszáz éves fennállásának története.

(Folytatás.)

Az alig létesült egyház mindjárt kezdetben a legnagyobb veszedelembé sodortatott. A pozsonyi plébánia, káptalan, prépost és az esztergomi érsek azonnal megindították az ellen-akciót, melynek meg is lett az eredménye, amennyiben egy királyi leirat megsemmisítette a papválasztást. Ámde a tanács ragaszkodott papjához. Erre Mátyás főherceg, mint koronázatlan király, magához rendelte a tanács tagjait, akik el voltak tökéelve, hogy eljárásukat, ha kell, a bécsi békében foglalt határozatok alapján meg fogják védeni, ami ellen a fhg., mint a béke egyik létrehozója bajosan tudna állást foglalni. Azonban Bécsben oly fogást alkalmaztak ellenük, amely újságánál fogva annyira meglepte őket, hogy az első pillanatban tehetetlenek voltak. Mátyás főherceg t. i. nem vonta kétségbe a pozsonyiak álláspontjának törvényességét, hanem azt mondta, hogy amennyiben Reif András prédikátor egyházi szónoklataiban kikelt a király és ő ellene s így felségsértést követett el, nem tűrheti, hogy Reif még tovább is állásában maradjon; követeli, hogy Pozsonyt huszonnégy óra alatt elhagyja és senki sem merjen többé evang. istentiszteletet tartani. Hogy mikor, hol és mivel követte el Reif a felségsértést, arról természetesen a pozsonyiak nem tudtak, de nem mertek ellenkezni, mert az maga után vonta volna a katonai beavatkozást. A városi tanács nem tehetett egyebet, mint elbocsátotta első lelkészét, Reif Andrást. Megkönnyítette ezt az ő nyilatkozata, hogy ő kész a közérdeknek áldozatot hozni és állását elhagyni. Hogy felségsértést követett volna el, arra nézve magát ártatlannak tudja, azonban semmiféle vitaközösbe bocsátkozni nem óhajtott.

Reif András távozásával a rövid fennállású evang. egyház alig egy év múlva megszűntnek volt tekinthető. Ez az állapot nem tartott sokáig. Mátyás főherceg megszorult és fénytelen volt 1608-ban a K. e. I. t.-cikkben a pozsonyi tanácsnak messzemenő szabadságot adni az evang. vallás behozatalára és gyakorlására, mert különben aligha sikerült volna megszereznie a koronát. A pozsonyiak e törvénycikk védelme alatt újból szervezkedtek és meghívták második lelkészüket a Németországból elűzött (már itt is megkezdődtek ekkortájt a vallás miatt a retorziók) Heuchlin Simont, aki a zsolnai zsinat után a pozsonyi esperesség élére került.

Az istentiszteletek mindaddig csak magánházakban tartottak. Bethlen Gábor diadalmas előrenyomulásának volt köszönhető, hogy a pozsonyi evangélikusok végre is templomhoz jutottak. A Pozsonyban tanácskozó rendek a katolikusok tiltakozása dacára is a Szt.-Márton templomot, mint Pozsony város tu-

lajdonát, az evangélikusoknak ítelték oda. Azonban nem sokáig maradhettek annak birtokában, mert Pozsony ismét a császár kezébe jutván, elvesztették azt. Végre is miután mindazok a kísérletek, amelyeknek célja volt egy meglévő kath. pozsonyi templomot evang. istentiszteleti célokra birtokba venni, nem sikerültek, a pozsonyi evangélikusok vezető köreiben azon merész és nehéz elhatározás eszméje merült fel, hogy a saját erejükből fognak egy új, tisztán evang. templomot építeni. És küzdöttek! Semmi fenyegetés sem volt képes meggátolni vallásos lelkesültségüket. Valóban bámulatos és elisméréssel kell hódolnunk az elődök vért, verejtéket és vagyont áldozó hitbuzgósága előtt, kiknek lángeszű tervezgetése és feltartóztatlan cselekvő ereje egy közös forrásból, a tiszta, evangéliomszerű hitérzületből fakadt! *1638-ban* már állott a templom, december 18-án *Wegelint Jozsua*, akkori pozsonyi evang. lelkész és esperes már megtarthatta benne hálaadó imáját a templom építés szerencsés befejezése alkalmából.

II.

Az első templom felépítésétől kezdődik a pozsonyi ev. egyház első virágzása korszaka. Az első templom bár 4–5000 hívő is volt együtt benne, csakhamar szűk lett és így a pozsonyi evangélikusoknak a második templom megépítésére kellett gondolniok. A linci béke következtében nem gördült sok akadály az új templom felépítése elé. 1658. őszén a város főbírája *Szegner András* buzgólkodása következtében már tető alá került. Karácsony ünnepén szóltak Pozsonyban első-ízben ezen evang. templom harangjai.

Az öröm azonban, melyet az evang. harangok zúgása, mint a polgári jólét és áldozatkészség, az evangéliumi hitbuzgalom és elszánt bátorság kifejezője ország-világnak hirdetett, nem volt zavartalan. A protestantizmus elvi ellenfelei mindent hűségesen bejelentettek Bécsben. Megindult a küzdelem a pozsonyi evangélikusok részéről templomaik és iskolájuk megtartásáért, mely végre is az erőszak diadala végződött, úgy azonban, hogy a pozsonyi evangélikusok szívós és bátor ellenállásával kivívott dicsősége az utókor emlékezetében mindenkor fenn fog maradni. Az aknamunkát Szelepcsényi végezte. A templomokra és iskolákra akarta tenni mindenekelőtt kezét. Mivel pedig látta, hogy a pozsonyi evangélikusok a király engedelmére hivatkoznak, melynek alapján bírhatják azokat, most már mindenáron arra törekedett, hogy ezen okiratokat megszeresse. Csellet élt! Lakomára hívta az egyház felügyelőjét, Auer Ernőt. Ott voltak a kir. ítélőszék emberei, néhány püspök, a káptalan, a városi tanács, a várparancsnokság képviselői. A házigazda, valamint a vendégek is igen nyájasan viselkedtek Auerral szemben; ő volt az általános figyelem tárgya. Lakoma közben egyik áldomás a másikat követte, fogyott a tokaji és a spanyol bor is, úgy, hogy Auer uramnak meg is ártott. Senki sem találta tehát feltűnőnek azt, hogy akadt két jó szívű úr *Kálmánsey* kanonok és *Vattay* városi tanácsos, akik az ingadozó járású inspectort a lakására kísérték, ahol megint igen természetes dolog volt, hogy a házigazda az érdeklődő vendégeknek megmutatott mindent, amit látni érdemes volt; többek közt az evang. templomokra vonatkozó királyi leveleket is. Mielőtt azonban ezeknek *Kálmánsey* és *Vattay* uramék jóvoltából lába kelhetett volna, berontottak a szobába a pozsonyi polgárok,

kik az egész dolgot gyanús szemmel nézték és maguk közé osztva el az okmányokat, épen úgy, mint a templom kulcsokat, most már maguk őrizték. Éktelelen haragra gerjedt erre Szelepcsényi. Sem a kulcsokat nem kaphatta meg, sem az okmányokat; a polgárok éjjel-nappal őrizték az iskolát és a templomokat; még az asszonyokra is átragad az általános izgalom, ők is részt vesznek az örökösben: Vattay városi tanácsost, aki éjnek idején kísérletet tett az iskola épületbe való behatolásra, megverik és kidobják az iskolából. Minden fenyegetés hiába volt, a pozsonyi polgárság rendíthetetlenül védte templomait és iskoláját és el volt tökéve, hogy csak az erőszaknak enged. Ez be is következett. Szelepcsényi előbb katonasággal szállta meg a várost, majd az evangélikusokat, mint felségsértőket a nagyszombati rendkívüli törvényszék elé idézte, ahol a legképtelenebb vádakkal állott elő. A Szelepcsényi szája-ize szerint összeállított törvényszék, sok huza-vona után végül is, mint gonosztevőket, felségsértőket elítélte őket, kik minden jogukat az élethez, vagyonukhoz és a becsületükhöz elvesztették csak azért, mert hitükhöz ragaszkodtak. Az elvakult szenvedély, a hatalmi érdek és a kapzsiság orgiái a sok idegen invázió alatt nem mondhatók ritkáknak Magyarországon; de hogy egy ember, mint Szelepcsényi, szerezte meg magának azt a szomorú dicsőséget, hogy a Castaldókkal, Caraffákkal, Kollonichokkal és — Bathu khánnal egy sorban említsék, azt csakis a jezsuitizmus démoni hatalmának tulajdoníthatjuk.

Az elítéltek büzös börtönbe zártak. Az evang. lelkész börtöne egy piszkos hely volt; hosszúsága 4 lépés, szélessége 3 lépés, Kis asztalka volt benne, mellette árnyékszék! Amde a külföldi protestáns fejedelmek közbelépésére, bár ezek előtt is hamisan tüntették fel a tényállást, az ítéletet nem merték végrehajtani, a bebörtönzöttek pedig nem voltak hajlandók, a sok szenvedés dacára sem, aláírni oly tartalmu nyilatkozatot, amelyben templomaik és iskolájukról lemondtak volna.

A szomorú szerepet ekkor Kollonich vette kezébe. Az utolsó eszközt, a katonaságot használta végre fel. Az iskola és a templomok ajtajait feltörte és valósággal kiraboltatta, amennyiben a katonák templomi perselyt az ő parancsára feltörték és a pénzt egymás közt elosztották. Mint egy századdal előbb Alba hg., úgy egyik hűséges tanítványa Kollonich is elmondhatta 1672-ben, hogy magyarországon minden csendes: a politikai zászlóvivők fejei porba hullottak, a számottevő közép nemesség legtöbbjei vasban, vagy kibujdosva Erdélybe, az itthon maradtak halálos rettegésben életükért, vagyonukért, családjaikért; haza, alkotmány, evang. vallás rongyokra tépve az orgiát ülő klerikális reakció kezében.

Ilyen volt Magyarország állapota, amidőn Kollonich arra is elszánta magát, hogy az evang. templomokat katolikus rítus szerint újra felszenteltesse. Szept. 9-én folyt le ezen hirhedt új templomszentelés. A rendkívüli törvényszék tagjainak jelenlétében Kollonich maga lépett a szószékre és kezdett a lutheránusok ellen mennydörögni.

Bekövetkezett ezután a gyászévtized. Az ev. lelkészei elüzetvén, sem nyilvános, sem magán istentiszteletre engedelmük nem volt. Templomaiktól, temetőjüktől megfosztva a kath. templomban mentek végbe kereszteléseik, esketéseik; halottjaikat kath. temetőben kath. lelkészek temették. A köznép tömegesen olvad bele a kath. egyház szervezetbe; ellen-

állás csak a vagyoniilag és műveltség tekintetében kiválóbbaknál észlelhető.

A pozsonyi evang. egyházi élet ezen végleges elsovadását a külső események akadályozták meg. Lipótnak bel- és külpolitikai okoknál fogva szakítania kellett a jezsuita párttal. Az 1681-iki soproni országgyűlés, bár az elfoglalt templomokat, iskolákat és egyéb prot. vagyont a katolikusok kezében hagyja, a pozsonyiaknak megengedi, hogy a saját költségükön egy templomot, a külvárosban azon a helyen építhessenek fel, amelyet e célból a királyi biztosok kijelölnek. Megindul a szervezkedés. Megnyitnak újból egy evang. iskolát és berendeznek egy magán házat evang. istentiszteleti célokra, bár még mindig remélik, hogy régi templomaikat és iskolájukat visszakapják. Azonban nemcsak ez nem történt, hanem még a belvárosban magánházaiban tartott istentiszteleteiket is be kellett szüntetniök és a külvárosban a királyi biztostól kijelölt helyen kellett felépíteniök templomukat. A templom felépítésével sietni kellett, mert addig istentiszteleteiket a szabad ég alatt voltak kénytelenek tartani. Felépült a templom minden osztalékai és célszerűségi szempontok mellőzésével, amely majdnem száz esztendeig volt symboluma a prot. szegénységnek, elnyomottságának, üldöztetésnek, másfelől pedig a hatalmi elfogultságnak, vallási türelmetlenségnek és politikai rövidlátásnak is. Bátorító és felemelő dolog fűződik azonban ezen egyszerű fatemplom emlékéhez is, ha meggondoljuk, hogy ezer meg ezer jámbor hívő tapasztalata az élő vallásos érzület erejét: az egyházas erőt; reményt ébresztett az elszórtak között, nem engedte összeroskadni és kétségbeesni a csüggedőket és kishitűket. Ezen templomhoz fűződik a később európai hírnévre szert tett tudósnak, Bél Mátyásnak működése is.

(Vége köv.)

BELÉLET.

A reformáció emlékünnepe Rozsnyón. Pár év előtt a rozsnyói evang. egyházból indult ki az az indítvány, hogy evang. egyházaink a reformáció emlékünnepe mindenkor *október 31-én*, s ne — mint általában szokás — a hozzá legközelebb eső vasárnapon ünnepeljék. Az indítvány, pro és contra. élénk eszmecsere adott alkalmat . . . de maradt minden a régiben. A rozsnyói evang. egyház azonban hű maradt önmagához és határozatához s a reformáció emlékünnepe az idén is október 31-én, a gondolat és vallásszabadság fényes napja felvillanásának ezen évforduló napján ülte meg, a nagy nap jelentőségéhez s az egyház méltóságához illő módon. Reggel 8 órakor a főgimnázium tanárkara és ifjúsága járult az Úr szent asztalához. Az úrvacsorai beszédet *Törköly János* főgimn. vallástanár tartotta. A szokott időben, 9 órakor, az ünnepi istentisztelet vette kezdetét. A karzaton elhangzott a főgimn. ifjúságától alkotott s *Maszny Pál* tanár által vezetett vegyeskar harmonikus éneke, az az örökszép diadalének: „*Erős vár a mi Istenünk!*“ . . . Az egyházi beszédet: *Smid István* lelkész mondta *Máté ev. X. 34.* alapján. Beszédében a reformációt, mint soha nem szünetelő szent háborút tárgyalta, amely még ma is (I.) folyik a lelkiismereti szabadságért; (II.) a szellemi felvilágosodásért; (III.) fo-

lyik az erkölcsi újjászületésért. Az istentisztelet végeztével a ker. polg. leányiskola tanító-testülete és növendékei járultak az Úr szent asztalához. Ennek végeztével, 11 órakor, elébb presbyteriális, azután pedig egyh. közgyűlés tartott, *Terray Gyula* főesperes-lelkész és *Pösch Gyula* egyh. felügyelő társelnöke mellett. E közgyűlés egyik fontos tárgya volt az egyházmegyei gyámintézeti világi elnökre való szavazás megejtése. Ez megtörténvén: az egyház kettős szavazatát a gömői társadalmi és egyházi közelet egyik nagyrabecsült és népszerű munkására: *Hevessy Bertalan*, ker. árvaházi vil. elnökre adta egyhangulag. A délutáni istentisztelet az ünnepnap szokás szerint végeztetett. De hátra volt még a reformáció emlékünnepe ünnepélyesebb befejezésére rendezett *vallásos estély*, melyet a *tiszaker. ág. hitv. ev. polg. leányiskola tanító-testülete* rendezett, a következő műsorral: 1. Erős várunk nekünk az Isten. Énekl. a közönség. 2. Ima. Elmondja: *Smid István* lelkész. 3. Felolvasás. Tartja: *Bartholomaeidesz Adél* igazgató. 4. Magyar cigánydalok *Tausig Károlytól*. Négy kézre játsszák: *Ulicsny Eugénia* és *Lehotzky Eleonóra* tanítónők. 5. Harangszó *Nagy Vincétől*. Szavalja: *Hokky Mariska* IV. oszt. növendék. 6. Uram te veled zeng dalom. Vébértől. Énekl. a III. és IV. oszt. növendékek. 7. Mozart. Melodráma. Szövegét írta: *Mosenthal*, megzenésítette: *Kugler*. Szavalja: *Fleckstein Amália* tanítónő. Zongorán kíséri: *Lehotzky Eleonóra* tanítónő, harmóniumon: *Ulicsny Eugénia* tanítónő. 8. Nehéz időkben. Csengey Gusztávtól. Szavalja: *Domaniczky Irén* tanítónő. 9. Ima. 10. Záróének. Különösen tetszett az igazgató előadása, a ki általános érdeklődés mellett vezette végig hallgatóit Európa 4 protestáns államán: Németországon, Dánián, Sved és Norvégián. Bemutatta — nyári utazása alatt szerzett impressiói alapján — a legrégebb és legnevezetesebb evang. templomokat, szobrokat, a protestáns világ néhány történelmi névvel bíró nagy emberét, nemcsak szóval, de vetített képeken is. Így ünnepelte Rozsnyó a reformáció szent munkája megindításának emlékét október 31-én.

Évforduló. A nyiregyházi ág. h. ev. főgimnázium október hó 31-én ünnepelte meg *Porubszky Pál* tanári működésének huszonötödik évfordulóját. Az ünnepségen, mely az iskola dísztermében folyt le, részt vett a fenntartó testületen, a tanári karon és az ifjúságon kívül a helyi társadalomnak színe-java s így fejezte ki a pedagógia buzgó munkása és a kultúra önzetlen harcosa iránt, aki a városi intézmények nagy részében is jelentékeny szerepet visz: őszinte elismerését és hálás köszönetét.

A reformáció ünnep alkalmából *Weber S.* szepesbélai lelkész az ottani ifjúsági egyesületben vetített képekkel előadást tartott következő tárgyakkal: Be lett mutatva a reformáció három festője, *Dürer Albert Pál* és *Márk* apostolokat ábrázoló képpel, melynek eredetije a müncheni képgyűjteményben látható; *Holbein János* híres *Madonna* képével, melynek eredetijét a drezdai képgyűjteményben látjuk; *Kranach Lucas* Luther eredeti képével és közmondásával: „*Ein Christentherz auf Rosen geht, wenn es mitten untren Kreuze steht.*“ Következtek azután több képek és azokhoz csatolt elbeszélések Luther életéből: Az éneklő tanulók *Kotta* özvegy háza előtt, hol Luther énekével és imájával mély hatást idézett elő; Luther utazása és időzése „*Zum Bären*“ című vendéglőben *Jenában*, hol a deákok nagy érdeklődéssel fogadják és hallgatják magyarázatait; Luther a családi körben felesége — *Melanchton* — és gyermekeitől környezve,

énekét pengedüvel kíséri. Azután következett a Wartburg várkapornájának belseje, hol Luther oly gyakran prédikált és az ottani festmények Szt. Erzsébet II. András leányára emlékeztetnek, ki thüringiai herceghez ment nőül és többnyire a jótékonyágnak élt. Savanarolla, a florenci szerzetes arcképe is lett bemutatva, ki a reformációt Olaszországban előkészítette és 1498-ik évi május 23-án a máglyán meghalt az igazságért, utolsó percében vallván: „Ich weiss gewiss, dass die Kirche sich erneuern wird, es gehe wie es wolle.“ És nem csatkozott reményében, teljesedésbe ment: „Und wie die Menscheit also lag in Ketten, Da trat ein Mönch von Wittenberg hervor, Mit seinem Donnerwort die Welt zu retten.“ Az előadás azután áttért magyarországi viszonyokra is. Nevezetesen be lett mutatva képen De Ruyter Mihály tengernagy, a gályarabok felszabadítója, annak Amsterdamban emelt síremléke és ezüstkoszorúja, melyet az elismerés jeléül küldött a magyar református zsinat. Az ezüstlevelen díszlik a 26 gályarab neve, ki felszabadítva lett. — Az előadást képekkel nemcsak az ifjúsági egyesület tagjai hallgatták érdeklél, de a nagyközönség is, különösen a nőegyesület köréből, hálát mondván az előadónak fáradozásáért.

A besztercebányai evang. egyesület 1907. évi november hó 3-án, vasárnap Bethlen Gábor-utcai otthona nagytermében reformációi emlékünnepezt rendezett a következő műsorral: 1. „Erős vár a mi Istenünk“, Dr. Luther Mártontól, 1. és 2. vers, éneklé a közönség. 2. Beethoven L. Andante az V. C. moll szimfóniából. Előadták: hegedűn Láng Zsigmond, harmoniumon Mayer József, zongorán Figuss Vilmos. 3. Egy magyar reformátor. Szabad előadás, tartotta: Kuszy Emil. 4. Beethoven L. „Szent oltárod zsámoljánál“, magán férfi négyes, Figuss Vilmos, Riecsánszky Gusztáv, Scheer Pál és Szimonidesz Dániel előadásában. 5. „Luther“, Porkoláb Gyulától, szavalta: Holesch Ilona úrlány. 6. Haydn, Recitativo és Ária a „Temetés“ című oratoriumból (Az ember teremtése.) Énekelte Pór Pál, hegedűn kísérte Láng Zsigmond, fiótán Bányász András, harmoniumon Gosztonyi Gyula, zongorán Figuss Vilmos. 7. Hymnus, énekelte a közönség.

A nagybányai templom építésére adakoztak: (IV. Közlemény.) Szeniczi önszegélyző-pénztár 10 K, kecskeméti evang. egyház gyűjtése 58 K, szatmárnémeti ref. egyház 5 K, vámos-orosi ref. egyház 1 K, nagyjeszeni evang. egyház 3 K, grinádi ev. egyház 2 K, hajduszoboszlói ref. egyház 2 K, báró Prónay Gábor 5 K, ref. egyház Szilágy-Varsoln 1 K. A kegyes adakozóknak hálás köszönetet mond: a nagybányai ág. h. ev. egyház, Szabó Adolf felügyelő, Révész János lelkész.

A békési egyházmegye elnöksége most került választás alá. A szavazatok felbontására kiküldött bizottság f. hó 4-én bontotta fel a beérkezett szavazatokat. Beadatott összesen 31 szavazat, melyből a bizottság négyet alaki hiányok miatt visszautasított. Az érvényes 27 szavazatból 23 Veres József-re, mint esperesre és Haviár Dánielre, mint egyházm. felügyelőre esett. Így hát az egyházmegye kormányzata továbbra is evangélikus egyházunk ezen két kiváló férfijára lesz bízva.

Az evang. lelkészek tanuló fiait segélyző intézet okt. hó 24-én — az egyetemes gyűléssel egyidejűleg — tartotta meg közgyűlését Budapesten. A

közgyűlést megelőzőleg az igazgató-bizottság gyűlésezett s letárgyalva a számvizsgáló bizottság jkvét, az abban foglaltakat a közgyűlésnek elfogadásra ajánlotta. Majd a segély iránti folyamodványokat vette bírálatal alá, s a 13 folyamodónak összesen 720 koronát és egy szabad asztalt szavazott meg segélyképen, úgy, hogy ez alkalommal senkit sem kellett kérelmével elutasítani.

A közgyűlés, amelyen a tagok meglehetősen kicsi számban vettek részt, örvendetesen vette tudomásul a számvizsgálat eredményét, amely szerint az intézetnek 1906. végén 9256 K 33 fill. maradványa és 12.346 K 03 fillér tiszta vagyona volt s megállapította az 1908-ik évre a költségelőirányzatot. Örömmel tudomásul vette a közgyűlés, hogy a tavalyi közgyűlés óta a *csanád—csongrádi egyházmegye, a zólyomi lelkészi értekezlet és a tolna—baranya—somogyi déli lelkészi kör* az intézet alapító tagjaivá, *Kaczián János* budapesti esperes és *Geduly Lajos* újpesti lelkész pedig rendes tagjaivá lettek. A tagok összes száma ezidő szerint 132, mégpedig 35 alapító és 97 rendes tag, (ezeknek névsorát alkalmilag a szerkesztőség engedelmével közölni fogjuk).

Az intézet vezetőségének, igazgató és számvizsgáló bizottság tagjainak 6 évre terjedő megbízatása ez év végével lejárván, megejtette a közgyűlés a tisztújítást is. Megválasztottak a következők: Elnök: Veres József; alelnök: Händl Vilmos; ügyvivő: Okályi Adolf. Az igazgató bizottság tagjaivá az egyes kerületek szerint megválasztottak: Scholtz Gusztáv bányakerületi püspök, Petrovics Soma csanád-csongrádi esperes, Fammler G. Adolf bányakerületi gyámintézeti elnök, Hollerung Károly pozsonymegyei esperes, Krupecz István honti alesperes, Schleiffner Károly misérdi lelkész, Zelenka Pál püspök, Draskóczy Lajos theol. tanár, Nemes Károly diósgyőri lelkész, Kund Sámuel esperes. Számvizsgáló bizottsági tagokká lettek: Scholtz Gyula szarvasi, Mendöl Lajos nagyszénási és Kovács Andor orosházi lelkészek. Mindezeknek megbízatása 1913. végén jár le. Az alapszabályok esetleges módosítása felett a jövő évi közgyűlés fog határozni. Örömmel értesülünk arról, hogy az egyetemes egyház budapesti házában már a közeljövőben egy pár szobát akar oly módon berendezni, hogy azok egy diák-otthon céljaira szolgálhassanak s akkor bizonyára nem fog elzárkózni a lelkészfiak segélyző intézetének azon kérelme elől sem, hogy ezekben egy néhány helyet a Budapesten tanuló lelkészfiak számára tartson fel, illetőleg ezeket a helyeket az intézet javaslatára a tagok fiaival töltsse be. Így azután a segélyezésnek egy újabb forrása nyílik meg intézetünk számára.

Kitüntetett orgonagyár. Mint értesültünk, az országos hírnevű *Angster József és Fia* pécsi orgonagyár a pécsi országos kiállításon a legmagasabb állami kitüntetésben részesült, elnyervén az első díjat: *az állami aranyérmét.*

IRODALOM.

A magyarhoni protestáns egyház története. A művelt közönség számára *Farkas József, Kovács Sándor és Pokoly József* közreműködésével szerkesztette dr. *Zsilinszky Mihály*. Budapest 1907. 8°. 797 l. Ára füzve 14 K, kötve 17 K, könyvtári felbörktetésben 19 K.

Az utóbbi időben sűrűbben olvashattuk, hogy újra a regnum Marianum felé közeledünk. Nem hihetjük ugyan, hogy az ilyen rendszer, amely felett a történelem már pálcát tört, életképes legyen, de viszont sok jel arra vall, hogy ez a kísértet csakugyan megjelenik itt-ott és lidércnyomásként nehezedik reánk. Ilyen viszonyok közt kétszeres örömmel fogadhatjuk az olyan műveket, amelyek ezen obscurus irányulást felveszik a harcot és a protestantizmus létjogosultságát, valamint történelmi jelentőségét tárgyalják és méltatják. Ilyen könyv a nem régen megjelent „Evang. egyház-jog” dr. Mikler Károlytól és ilyen a nagyszabású Zsilinszky Mihály szerkesztése alatt közrebocsátott magyarhoni prot. egyházak történelme is. Mindkét munka házagpótló és tanulmányozása megerősíthet bennünket szilárd prot. hitünkben; ellát fegyverekkel, hogy felvehessük a harcot a regnum Marianum híveivel.

Egyháztörténelmünk élénk színekkel, de nem elfoglaltan ecseteli sokat hányatott egyházunk viszontagságait. Rámutat arra a lelkesedésre, mellyel őseink a vallás ügyét felkarolták s tette és áldozatra mindig készen a magyar protestantizmus fellállítását annyi baj közt biztosították. Hítsorsosainknak ez a lelkesedése szállotta meg Zsilinszky Mihályt is, midőn e házagpótló munka szerkesztésére vállalkozott és fáradságot nem ismerve okos körültekintéssel kiválogatta legkiválóbb prot. egyháztörténetírőinket e munka alkotására. Nem szoros értelemben vett tudományos munkát akart a szerkesztő nyújtani, hanem a feldolgozott forrásokból a művelt prot. közönségnek szánt olvasókönyvet, mely azonban mindvégig megmarad előkelő irodalmi színvonalán. Hazánk prot. egyháztörténelme eredeti forrásokból ez időszerint még nem és ki tudja mikor lesz megírható. Levéltáraink, f leg a városi levéltárak, még sok ismeretlen és becses anyagot rejtnek magokban, de nem igen akadt eddig vállalkozó, ki városi, majd egyházi és esetleg családi levéltárainkból kutatná a reformáció, illetve egyházunk történelmi fejlődésére vonatkozó adatokat. Ez a nagy feladat még a jövőé és semmiestre sem lehet egy ember munkája. Sajnos azonban, hogy a diplomatikai tudományban való járatlanság akadályt gördít igen sok buzgó lelkésznök, sőt tanáraink elé, úgy hogy valóban üdvös lenne, ha theol. hallgatóink legalább oly helyen, ahol egyetem van, buzdíttat nyernének, hogy oklevéltani előadásokat hallgassanak és az oklevéltanban magokat gyakorolják. Így előbb remélhetnők prot. egyháztörténelmünk kütikus, tudományos módszerrel megírt történelmét. Mily öröm lenne, hogyha a reformáció megszületésének negyyszázados évfordulója alkalmával a Zsilinszky-féle egyháztörténetet kiegészítené egy korszakalkotó, minden irányban kimerítő és tökéletesebb munka!

Mert bármi szeretettel és lelkesedéssel készült is a Zsilinszky szerkesztette egyháztörténelmünk, mégis vannak némi fogyatkozásai és hibái, amelyek azonban sokkal csekélyebbek, semhogy a mű értékét leronthatnák és melyek a második kiadásnál mindenesetre figyelembe veendőek. Ilyen apró tévedésekre rámutatott már Révész I. és Thury Z., kik mindketten főleg egyháztörténeti szempontból vizsgálták a művet, melyet mi főleg általános tárgyilagossági történelmi szemüvegen át tanulmányoztunk és tettünk bírálat tárgyává.

Az egész munka két részből áll. Az első rész szerzői: *Farkas József* (1—158 l.) és *Zsilinszky Mihály* (159—330 l.), a másik részé *Kovács Sándor* (331—564 l.) és *Pokoly József* (565—770 l.). Hazánk refor. történetének tárgyalása előtt rövid összefoglalást nyerünk a reformáció eszméjének első nyilvánulásairól és fejlődéséről általában. E bevezető sorokból látjuk, hogy a reformáció az előrehaladt események hosszú sorának következménye, egy már fejlődésben levő eszmének egyik stádiuma. A katolicizmus tekintélyi vallás, melynek lényege az univerzalizmus, a reformáció pedig nem egyéb, mint a vallás rendszerének a partikularizmus szerint való átalakítása. A katolicizmus alapja tehát az egyetemesség, a protestantizmusé az individuum; amott tekintélyi a vallás, itt meggyőződésen nyugvó; amott a dogmák előtti feltétlen hódolat, itt azoknak az értelemmel való összeegyeztetése a fő. Ezt az elterjedést kellett volna jobban hangsúlyozni és kidomborítani, akkor talán jobban megértettük volna a reformáció közvetlen, momentán helyi okait. Világosabb képet nyertünk volna Vald Péter, Wicklif János és Husz János reformtörvényeiről is; megértettük volna, hogy e férfiak tanai és az eretnekek tömeges megjelenése az egyetemes közlélek folyamánya, amely, miután a nemzeti individuumot az előbbi században már győzelemre juttatta, felszabadította most a vallási individuumot is a tekintély alól. Husz Jánosnál célszerűnek tartjuk a történelmi igazság kedvéért megemlíteni, hogy a biztosítólevél, amellyel Husz Konstánba igyekezett, csak Konstán-cig volt kiállítva. Ezzel elesik az a történelmi kézikönyveinkben

is nagyon elterjedt téves hit, hogy Zsigmond esküszegést követett volna el és a zsinat vezéremberei bírták volna rá őt, ne tartsa meg az eretnekeknek adott szót (11 l jegy.). Ezt az ügyet a történelem a biztosítólevél alapján már teljesen tisztázta. Ezen okúlvá Luther M.-nak a biztosító levélét már ügyesebben szövegezték és ezt szerzőnk helyesen hangsúlyozta is (18 l.) Úgyes tollal tárgyalta Luther, Zwingli és Kalvin fellépését és reformátori munkásságát. E helyen azonban, bár kétségtelen és szívesen elismerjük, hogy Luther az úrvacsora kérdésében nagy makacsságot és hajthatatlan erős jellemet tanúsított, a szerző feledni látszik, amit későbbben maga is említ (28 l.), hogy Luther az egyház szervezetében és kormányzatában mégis sok ingadozást és bizonytalanságot áruított el és főleg e miatt nevezték hazánkban híveit is ingadozó, határozatlan jelleműeknek. Ezt figyelembe véve bajosan beszélhetünk itt a sors iróniájáról. (23 l.)

Kalvin reformációjánál a praedestinatio tanának, ha már nem is filozófiai, de legalább theologiai magyarázatot vártuk, annyivai is inkább, mert amint szerzőnk is mondja, ez a dogma lett a Kalvinizmus alaptanává.

Ez után áttér a történetíró hazánk reformációjára; jóllehet sajnáljuk, hogy Savonarola világtörténelmi alakját egyáltalában nem említi és hogy a renaissance pápák romlottságát legalább röviden nem tárgyalta; ez mindenesetre a munka előnyére vált volna.

Hazánk viszonyairól szólva, a magyar történetírás nem fogadhatja el egészen azt az állítást, hogy „a keleti kereszténységből sarjadzottak elő legnagyobbrészt a kereszténység csemétéi, virágai.” E tekintetben az egykorú kútfők több adatot tartalmaznak a nyugati kereszténységre vonatkozólag, mint Hierotheus és a veszprémi-völgyi görög apácakolostor adatai. Utóljára a pannoni kereszténység emlékei sem pusztúlhattak el még teljesen. (L. Gyárfás: Pannonia őskeresztény emlékei Bpest, 1889.)

Megemlítve látjuk, hogy a magyar nemzet függetlenítette magát a pápaság befolyásától és erre példákat is említi a szerző (32 l.), de a legelképesebb példa úgy látszik talán csak tévedésből, teljesen elmarad. Anjou Károly királyválasztását értem, mikor Gentilis bíbornok a pápa jelöltjét egyszerűen elakarta fogadtatni a magyarokkal. A nemzet tiltakozott ez ellen és erősen hangsúlyozta, hogy tisztán a saját akaratából választotta Károlyt királlyá. (Fejér, Cod. dipl. VII. l. 267.)

Helyesen fejtegeti szerzőnk, hogy az egyetemesség elleni küzdelem megindult nálunk is már a XIV. század elején. Hivatkozik arra is, hogy 1303 Budán is vannak már katharok vagyis eretnekek. De ezzel kapcsolatban megemlíthette volna a budai krónika adatait is, melyekből látjuk a pápai tekintély elsüllyedését és az egyetemes kérdések megnyilvánulását. Budán ugyanis akkor kiátkozták VIII. Bonifáciust és a budaiak mit sem törődve a pápa excommunicatiójával, új papokat tesznek az egyházi funkciók végzésére.

Kimutatja írónk, hogy a huszita mozgalom sem volt ismeretlen nálunk és azután rögzvest áttér a reformáció terjedésére első terjesztőire és pártfogóira anélkül, hogy kellőképpen indokolta volna, mi készítette elő nálunk a Luther által kezdeményezett vallásjavítás talaját. Ez mindenesetre nevezetes hiány.

Hazánk erkölcsi állapotát kellett volna tárgyalnia és kimutatni a reform. elterjedésének történelmi szükségszerűségét. A század (erdélyi és szepesi) összeköttetése Németországgal csak külső előmozdító körülmény, de nem ok a vallásjavítás oly vehemens terjedésére. Elismerem, hogy levéltáraink ép e tekintetben még sok új adatot fognak nyújtani, de az eddig ismeretes tényezőket sem említette a szerző. Nem mutatta be nekünk az udvar erkölcsi süllyedését; nem említi a pápaság romlottságát, az érsekprimás, Szalkay László megbotránkozott életét és Frangepan Kristófnak az ország érsekprimása általi inzultálását. E romlottságról klasszikus képet nyújthatott volna. Igaz ugyan, hogy megemlíttette, hogy Mária „könnyebb vérű, világiasabb kedélyű volt”, de levelei révén részletesebben bemutatnánk volna nekünk, mennyire renaissance asszony Mária, e frivol nő, aki gúnyt űz a vallásból és mindenből, ami a hitre vonatkozik és aki csak divatszzerűen rokonszenvez az egyetemes egyház elleni mozgalommal.

A vallás-erkölcsi mozzanatok összefoglalásával és annál fogva a reformációnak hazánkban való elterjedésének indokolásával adós maradt szerzőnk.

Sovány adatokat nyújt a szepességi reformációról is, ellenben helyesen és határozottan tárgyilagossággal vizsgálja meg az 1522, 53 t.-c. és 1525, IV. t.-c. (lutherani comburantur) keletkezését. Logikusan gondolkodik, mikor rámutat arra, hogy az Werbőczy István műve és hogy e törvények az udvari pártnak, elsősorban Brandeburgi Györgynek szólnak, akihez e nemzet másképen nem férhetett.

Hibát látunk azonban „A vallásjavítás a mohácsi vész után” c. fejezetben, ahol a *pécsei* és budai főiskolákat úgy tüntette fel a szerző, mintha ezekből kerültek volna ki a papok (47 l.). Ez téve-

dés, amennyiben a pécsi egyetemen egyáltalában nem volt theol. fakultás és tudósaink már sokat vitatkoztak azon okok felett, melyek miatt a pápa nem engedte meg Nagy Lajosnak a theol. fakultás felállítását. Egyébiránt megjegyzem, hogy újabban már nagyon valószínűnek tartják, hogy a pécsi egyetem 1494. márc. 2-án már nem bírt főiskolai jelleggel, mert a királyi regestrumban csak „maior schola cinqueeclesiensis“ néven fordul elő, amely elnevezés alatt nem értettek sohasem studium generalét.

A régi, de már tarthatatlan állásponton áll szerzőnk, mikor azt fejtegeti, hogy a törökök valószínűleg azért nem zaklatták a protestánsokat, mert ezeknek puritán vallásos szertartásai kevésbé botránkoztatták meg őket, mint a katolikusokéi. Szerinte a törökök a kath-ok fényes szertartásait, a képekkel való felvonulást *bádványimádásnak* tekintették (48 l.). Ha jobban belemélyedünk e kor szellemébe, akkor egész másban kell azon okot találnunk, amely a törököket a prot.-sokkai szemben emberségesebb bánásmóddra indította. Tudnunk kell, hogy a török-magyar küzdelem az izlám és a christianismusként a küzdelme és ennélfogva a szent képek egyszersmied *hadijelvények* is, épen úgy, mint a harangozás, amely a kath.-nál oly gyakori, pápai rendelet folytán reggel, délután és este a keresztények gyülekezésére hívó szózat. Már most a processióknál tömeges felvonulások, csoportosulások történtek azon jelvények (Máriaképek) és jelek (harangok zugása) alatt, amelyek a kereszties vitézeknek zászló gyanánt és buzdításul szolgáltak. A török gyanus szemmel nézte a processiókat, mert a képekben, mint hadijelvényekben izgatást látott a török uralom ellen; tehát nem vallási, hanem *politikai* tekintélekből kifogásolta őket. Ez annak a ténynek történelmi és lélektani magyarázata, hogy miért voltak a törökök ingerültebbek a katolikusokkal szemben, tehát a törökök nagyobb erkölcsi felfogásáról e kérdésben szó sem lehet.

Dr. Karl Beth, Professor der Theologie in Wien: Die Moderne und die Principien der Theologie. Verlag von Trorvitzsch & Sohn Berlin S. W. 1907. (VIII. és 348 old. 8.). Ára tízve 5:50 márka = 6 korona 60 fillér.

Seeberg, berlini tanár szellemesen, de itt-ott, kissé a felszínen maradván írta meg a 19. századbeli egyház történetét. Egyebek közt felvetette ő itt egy *modern pozitív theologia* szükségességének eszméjét, de néhány programmatikus fejtegetésen kívül annak teljes programját sem ezen könyvében, sem azóta nem adta. Helyette tanítványai közül az azóta rostoczi tanárrá lett mesteréhez hasonló élénk s mozgékony szellemű és irányú *Grützmacher* lépett sorompóba. Nemsokára jelentkeztek mások is, mint a dorparti *Grigensohn*, *Glüer* és *Eckardt* lelkészek, kik a modern pozitív theologia híveinek mutatkoztak be. Seeberggel majdnem egyidőben és tőle függetlenül fellépett a lutheránus áirben álló kielői főszuperintendens, Kaftan, aki megint „Moderne Theologie des alten Glaubens“ név alatt hasonló gondolatokat hangoztatott. Persze, ha valaki netán azt hitte volna, hogy a két program azonos, azt nemsokára kiábrándította Grützmacher, aki kimutatta, hogy Seeberg és Kaftan követelése igen sok lényeges pontban eltérnek egymástól. Kaftan csak a Ritschl-féle theologia egyik utolsó harcosa, mikor e theologia már a múlté kezd lenni, míg Seeberg a legújabb idő törekvéseivel, vágyaival és tudományos áramataival akar kapcsolatot létesíteni. Természetes, hogy az eddig magát modernnek nevezett theologia is figyelni kezdett az új hangokra és Hermann meg Bousset személyében állást is foglalt ezen új törekvésekkel szemben.

Emnyiben állott a különböző irányok állásfoglalása s akkor — ez év elején — megjelent a fentidézett könyv. Szerzője határozottan Seeberg oldala mellé áll. Teszi pedig ezt terjedelmes, részben alapes fejtegetések alapján.

Előszőr is kimutatja a szerző, hogy egy modern pozitív theologia szükséges és azért is az utána való kívánság fenforog. *Azután* pedig részletesen és terjedelmesen kimutatja a modernség lényegét. Épen ezen fejezet tartalmánál, melyre pedig szerzője mint munkája legsajátosabb részére tekinthet, lehetne sok helyen kérdőjeleket alkalmazni. De tovább sietünk. A *harmadik* fejezetben fejtegeti a szerző a modern pozitív theologia különféle alakulatjait, amint Kaftan, Seeberg és Grützmacher állásfoglalásai után kialakultak. Mint már említettem, a szerző itt teljesen Seeberg pártjára áll, de Kaftan álláspontjából is magáévá teszi, amit jónak lát. Csak Grützmacherrel szemben foglal el nagyobb részt ellentétes állást. Igen fontos végül a *negyedik* fejezet, melyben a) a kijelentésről és a szentírásról, b) a vallásos és az elméleti megismerésről, c) a theologia és a természettudomány és d) a theologia és a vallástörténet viszonyairól van szó. Ezen kérdések tárgya hozza magával, hogy egyetértés mellett sokszor a szerző nézeteivel való ellenkezésre is van okunk.

Aki a mi időnk fent jelzeit kérdései iránt érdeklődik és azok felől alaposan kíván tájékozódni, annak Beth könyvét csak ajánlhatjuk.

Lic. Dr. Daxer György.

PÁLYÁZATOK.

A budapesti ág. hitv. ev. egyházmegyében szervezett *kispest-erzsébetfalvi missiói lelkészi állásra* — Kispest székhellyel — pályázatot hirdetünk.

Javadalom: 1. Három szobás lakás. 2. A kispesti gyülekezettől 800 korona, az erzsébetfalvitól 400 korona. Ez utóbbi összeg előreláthatólag rövid időn belül emeltetni fog. 3. Egyházkerületi segély ez időszertint 500 korona. 4. Stóla kb. 300 korona. A két község állami elemi népiskoláiban a hitoktatói díjazás a folyó iskolai évben fog megoldatni.

Istentiszteleti nyelv magyar.

Az állás 1908. január 1-én foglalandó el.

Pályázók kérvényeiket alulírott espereshez (VI. Felsőerdősor 5. sz.) 1907. november 28-áig küldjék be.

Budapest, 1907. október 28-án.

Kaczián János,

esperes.

3—2

Fabiny Gyula,

egyházmegyei felügyelő

A hegyaljai ág. hitv. ev. egyházmegyéhez tartozó fanciesali (Abauj-Tornavármegye) egyházközségben eltávozás folytán megüresedett magyar nyelvű

rendes lelkészi állásra

pályázat hirdettetik. Ezen állással a 3 szobás lakáson s az ehhez tartozó nagy kert, mellékhelyiségek és gazdasági épületeken kívül a következő javadalmazás van egybekötve: 1. Ingatlanokban: 26 kat. hold, 628 □-öl szántóföld, s 1 darab, részben beültetett szőlőterület hasznélvezete. 2. Földmunka válttságban: 172 kor. 3. Terményekben: a hívektől, ez idő szerint átlag 48 régi köből rozs. 4. A meghatározott stóla-illetmények és offertórium. 5. Kongrua kiegészítés: 1075 kor. 90 fill.

A kellően felszerelt kérvények folyó évi november hó 10-ig a főesperesi hivatalhoz Ózdra (Postahely, Borsodmegye) küldendők.

Kelt Ózdon és Miskolcon, 1907. október 18.

Turóczy Pál,

főesperes.

3—3

Radvány István,

egyházm. felügyelő.

ORGONAGYÁR

villamos gépekkel berendezve.

— BUDAPEST, — RIEGER OTTÓ

VII., Garai-utca 48. sz. szállítás,

es. és kir. udv. szállítók,

a Szent-Sír lovagja és a Ferenc József-r. tulajdonosa

Legelőbb árban és kedvező fizetési feltételek mellett kiváló tiszta légnymás, csőrendszer szerint (pneumatikát) tartós és remeshangú orgonákat szállít. — Mindennemű orgonajavításokat és orgonahangolásokokat a legmérsékeltébb árban és lelkiismeretes pontossággal teljesíti és jókarbantartást mérsékelt árban elvállal.

Tervezetek és rajzok

A párisi és bécsi 30 évi fennállása világhírállításon st. 6ta 980 új orgonahelyről kiténtetve. nákat szállított.

Bérmertve díjtalanul